

Оксана Сулима

завідувачка сектору
науково-дослідного відділу фондів,
Полтавський краєзнавчий музей
імені Василя Кричевського
(Полтава, Україна)

Oksana Sulyma

Sector Head,
Research Department of Collections,
Vasyl Krychevskyi Poltava Local Lore Museum
(Poltava, Ukraine)

РАННІ ПЕЙЗАЖІ ПАВЛА ГОРОБЦЯ

EARLY LANDSCAPES BY PAVLO HOROBETS

Анотація

У статті проаналізовано серію пейзажів, що є частиною мистецького спадку полтавського майстра пензля П. М. Горобця (1905–1974), з колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Подано відомості про творчий шлях маляра, креативне середовище, в якому він сформувався як пейзажист. Розглянуто особливості творчого стилю художника та наведено стилістичні характеристики його етюдів.

Ключові слова:

П. М. Горобець, пейзаж, етюд, колекція,
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського.

Abstract

The article analyzes of landscape series that belongs to the heritage of Poltava artist Pavlo Horobets (1905–1974) from Vasyl Krychevskyi Poltava Local Lore Museum collection. The article provides the information about the artist's creative path and the creative environment where he became landscapist. The peculiarities of the artist's manner are examined and stylistic characteristics of his sketches are described.

Keywords:

Pavlo Horobets, landscape, sketch, collection,
Vasyl Krychevskyi Poltava Local Lore Museum.

Живописні практики завжди були і є одним із найяскравіших проявів образотворчого мистецтва. Постійно видозмінюючись, живопис неодмінно є відображенням особливостей індивідуального світобачення Майстра.

Малярська колекція Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського (далі ПКМ імені Василя Кричевського) розмаїта за характером і цікава за змістом. Її формування розпочалося від заснування закладу 1891 р. як Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства (назва установи до 1920 р.). Відтоді живописна збірка щороку поповнювалася завдяки експедиційній діяльності співробітників або подарункам добродіїв. На сучасному етапі у фондах ПКМ імені Василя Кричевського зберігається невелика колекція живопису – менше тисячі одиниць зберігання¹. Зважаючи на карколомну історію закладу, внаслідок якої відбулися суттєві зміни в кількісно-якісному складі його фонду, осібне місце посідають твори 18 – першої третини 20 ст.

Вивчення художнього спадку 1920–1940-х рр. відомого полтавського пейзажиста Павла Матвійовича Горобця, висвітлення залученості майстра в мис-

тецький процес Полтавщини цього періоду є необхідним для відновлення цілісної картини культурного життя області. Опрацювання окремих музейних збірок вирішує низку теоретичних та емпіричних завдань: по-перше, поглиблює знання про комплектування музейних фондів творами П. М. Горобця; по-друге, поглиблює характеристику комплексу його творів, об'єднаних одним жанром – пейзажем; по-третє, гарантує ефективне використання окремих колекцій у науково-дослідній, виставковій та видавничій діяльності.

В науковому дискурсі ім'я полтавського художника Павла Горобця переважно фігурує у виданнях енциклопедичного характеру² або загальних працях про історію та культуру Полтавщини³.

Упродовж 1920–2010-х рр. діяльність митця висвітлювали на шпальтах місцевої періодики («Більшовик Полтавщини», «Зоря Полтавщини», «Комсомолец Полтавщини», «Вечірня Полтава»), харківських та київських журналів і газет («Робітник», «Глобус», «Соціалістична Харківщина», «Радянська культура», «Україна»), спеціалізованих часописів («Искусство», «Жизнь

¹ Сучасна колекція ПКМ імені Василя Кричевського суттєво відрізняється від первісної. По-перше, 1940 р. відбулася реорганізація Краєзнавчого музею: з його складу було виокремлено Полтавський художній музей (нині Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка), до фондів якого передали значні мистецькі колекції (понад 3 тисячі предметів). По-друге, справжнім випробовуванням для музейного закладу стали роки Другої світової війни (1939–1945), про що красномовно свідчать числа: напередодні війни у фондах Полтавського державного історико-краєзнавчого музею налічувалося понад 117 900 музейних предметів, а після – 37 200 (згідно з Інвентарними книгами 1939 р.). По-третє, частину культурних цінностей було розграбовано або вивезено німцями у період окупації Полтави 1941–1943 рр., інші знищила пожежа, організована окупаційними військами, що відступали у вересні 1943 р.

² Горобець Павло Матвійович // Митці України. Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – Київ: Українська Енциклопедія імені М. П. Бажана, 1992. – С. 179; Горобець Павло Матвійович // Полтавщина. Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – Київ: Українська Енциклопедія імені М. П. Бажана, 1992. – С. 198-199; Горобець Павло Матвійович // Українські радянські художники. Довідник. – Київ: Мистецтво, 1972. – С. 112; Ханко В. М. Горобець Павло Матвійович // Енциклопедія мистецтва Полтавщини: у 2 т. – Полтава: АСМІ, 2014. – Т. 1. А–Л. – С. 247–250; Горобець Павло Матвійович // Художники України. Енциклопедичний довідник. – Вип. 1. – Київ, 2006. – С. 178.

³ Полтава. Історичний нарис. – Полтава, 1999. – С. 166, 244. Білоусько О., Єрмак О. Ревегук В. Новітня історія Полтавщини: Підручник для 10 класу. – Полтава, 2005. – С. 558; Полтава. Історико-архітектурний нарис. – Полтава, 2009. – С. 141, 250.

искусства», «Культура і життя», «Образотворче мистецтво»)⁴. Дописувачі здебільшого висвітлювали чергові виставкові проекти, до яких був залучений пейзажист. Публіцистичний стиль статей обумовлював описовий характер викладу, тому вони містять мінімізований аналіз творчості митця. Часто інформацію про майстра подавали через призму подій культурного життя краю, до яких був дотичний художник.

Чільне місце посідають альбоми-каталоги із творами живописця, вступні зауваження до яких готували старші колеги П. М. Горобця, художники А. Самбур та Б. Піаніда та інші⁵. Серед останніх видань – солідні каталоги виставок, відкритих до 100-річчя митця. Їх вирізняє висока якість поліграфії. Окрім того, репродукції творів маляра уперше представлено у повноколірному вигляді. Особливо цінними є «Сторінки спогадів» П. М. Горобця, вміщені в одному з каталогів⁶.

Творчість Павла Матвійовича стала предметом ґрунтовних досліджень

мистецтвознавців В. Ханка та К. Скалацького, які працювали з митцем у Полтавському художньому музеї⁷. Шану талановитому батькові у своїх статтях віддала донька художника О. П. Цветкова⁸, яка нині володіє однією з найбільших приватних колекцій його творів.

Навіть поверховий огляд спеціальної літератури та джерел засвідчує значний обсяг фактологічних матеріалів про мистецький спадок П. М. Горобця, однак досі не здійснено жодного комплексного дослідження творчості художника, не вивчено специфіку його художньої мови, особливості залученості майстра до мистецьких практик Полтавщини.

Метою дослідження є вивчення творчого доробку П. М. Горобця, що зберігається в колекції ПКМ імені Василя Кричевського. З огляду на мету сформовано такі завдання: проаналізувати історико-культурний контекст та мистецьке середовище, в якому відбулося становлення художника; визначити особливості його творчої манери; провести стилістичний аналіз творів із музейного зібрання.

⁴ Літвінова О., Лапа В. До Першої обласної виставки творів полтавських художників // Більшовик Полтавщини. – 1940. – № 256. – С. 4; Зустрічі з полтавськими художниками // Зоря Полтавщини. – 1954. – № 7. – С. 1; Полтавець М. За райдугою палітри // Комсомолец Полтавщини. – 1967. – № 117. – С. 3; Відкриття виставки картин // Робітник. – 1926. – Ч. 259. – С. 5; Вороний М. Всеукраїнська мистецька виставка. Малярство // Глобус. – 1928. – № 5. – С. 79; Безхутрий М. Пейзажі П. Горобця // Соціалістична Харківщина. – 1964. – № 184. – С. 4; Піаніда Б. Ювілейна виставка творів П. Горобця // Радянська культура. – 1956. – № 104. – С. 4; Бразов Л. Живі фарби // Україна. – 1957. – № 13. – С. 16; Безруких П. По Червонній Україні. Полтавщина // Жизнь искусства. – 1926. – № 52. – С. 12–13; Піаніда Б. Щедра палітра майстра // Культура і життя. – 1973. – № 61 – С. 3; Лапа В. Перша обласна художня виставка в Полтаві // Образотворче мистецтво. – 1941. – № 2. – С. 21–28; Юренко В. Виставка творів периферійних художників // Образотворче мистецтво. – 1941. – № 5. – С. 8; Ханко В. М. Виставка творів П. М. Горобця // Образотворче мистецтво. – 1975. – № 4. – С. 35.

⁵ Павло Матвійович Горобець. Каталог ювілейної виставки робіт художника, присвяченої 20-тиріччю творчої діяльності. 1926–1946 рр. – Полтава, 1946. – 9 с. Павло Матвійович Горобець. Каталог виставки творів художника, присвяченої 30-тиріччю творчої діяльності. – Полтава: Обласне видавництво, 1957. – 12 с.

⁶ Павло Горобець (1905–1974). Каталог виставки, присвяченої 100-річчю від дня народження. – Полтава: АСМІ, 2005. – 56 с. Павло Матвійович Горобець (1905–1974). Каталог творів з приватних збірок. – Полтава: АСМІ, 2006. – 105 с.

⁷ Ханко В. М. Вказ. праця. – С. 247–250; Павло Матвійович Горобець (1905–1974). Каталог творів з приватних збірок. – Полтава: АСМІ, 2006. – С. 3–6.

⁸ Цветкова О. До рідної землі з любов'ю (до 105-річчя з дня народження полтавського художника-пейзажиста Павла Матвійовича Горобця) // Полтава: архітектура, історія, мистецтво. Матеріали III-ї наукової конференції «Вайнгортівські читання» (грудень 2009 р.). – Полтава, 2009. – С. 235–238.

Об'єктом дослідження стала живописна колекція ПМК імені Василя Кричевського. Предметом аналізу обрано пейзажні роботи майстра 1920–1940 рр.

1920-ті рр. були позначені специфікою політики перехідного періоду, несумісної із суспільством «розвиненого соціалізму»: НЕП лише тимчасово подарував відносну економічну свободу. Сукупність позитивних процесів у сфері національної освіти, науки, літератури й мистецтва інколи називають періодом українського культурного відродження. Нова комуністично-тоталітарна держава ще не сформувалася остаточно, а відтак мусила забезпечити собі ідеологічне підґрунтя: привабити стару інтелігенцію, доки не постала власна, радянська; поступитися культурницьким вимогам національно свідомого українства, щоб приспати його пильність перед близькою перспективою денационалізації.

Наступний період, 1930-ті рр., отримав назву Розстріляне відродження. Рівень національної самосвідомості українців, що зростав внаслідок реалізації політики українізації, все більше заважав, принципово суперечив процесові формування великодержавної адміністративно-командної системи. Українська інтелігенція як один із основних носіїв національної свідомості народу виявилася за своєю природою та суспільним статусом чужою такій системі. Тому вістря сталінських репресій спрямовувалося насамперед проти неї⁹.

Цей період історії Полтави, як і України загалом, позначився новаторськими рисами. У 1920-ті рр. місто здобуло статус не лише адміністративного, господарського, а й культурно-освітнього центру: мало розгалужену мережу навчальних закладів, бібліотеки, музеї, театри, а головне – кваліфіковані кадри в інтелектуальних та творчих сферах. Осередками культурного дозвілля були полтавські клуби. Ще на початку 1923 р. їх налічувалося 12. Центрами духовного збагачення стали бібліотеки міста. На 1925 р. у Полтаві діяло 13 книгозбірень усіх типів. У заснованому в цей період стаціонарному музично-драматичному театрі імені М. В. Гоголя розпочала свій творчий шлях не лише яскрава плеяда акторів та режисерів, а і значна кількість художників-декораторів¹⁰. Помітну наукову й культурно-пропагандистську роботу провадив Центральний пролетарський музей Полтавщини¹¹, якому належали багаті експозиції, фонди, архів, бібліотека. Саме навколо його відділу – Полтавського художнього музею, гуртувалися тутешні майстри пензля¹².

Павло Матвійович Горобець (1905–1974) офіційно увійшов до кола полтавських митців 1926 р., коли місцева школа-товариство¹³ перетворилася на творчу групу – філіал Асоціації художників революційної Росії¹⁴. Згодом вона трансформувалася в Асоціацію художників Червоної України, яка існувала до 1930 р. та стала прообразом майбутньої організації Спілки художників України

⁹ Діптан І. І. Полтава в період непу (1921–1928 роки): проблеми та шляхи їх реалізації // Рідний край. – 2011. – № 1. – С. 198–201.

¹⁰ Там само. – С. 203–204.

¹¹ Назва ПКМВК в 1920–1928 рр.

¹² Риженко Я. Історичний огляд // Збірник, присвячений 35-річчю музею: у 2 т. / Під ред. В. Бендерського, Я. Риженка, М. Гавриленка. – Вип. 1. – Полтава: Полтава-поліграф, 1928. – С. 10.

¹³ За спогадами П. М. Горобця, до її складу входили: С. А. Розенбаум, М. Б. Брукман, Д. І. Ангельський, І. І. Орлов, А. Я. Федоренко, Г. І. Цисс, М. О. Донцов та інші. Діячі збиралися у бібліотеці Полтавського художнього музею, коли його директором був художник М. М. Бокій.

¹⁴ Спочатку полтавські митці приєдналися до Асоціації художників Росії, бо до міста завітали московські художники Кацман і Григор'єв.

(утвореної 1936 р.)¹⁵. Відтоді П. М. Горобець був постійним експонентом мистецьких виставок різних рівнів: у Полтаві (від 1926), Харкові (від 1927), Києві (від 1927), Одесі (1927), Москві (1938, 1954), Донецьку (1948), Кременчуці (1954, 1962). Персональні імпрези відбулися у Полтаві (1946, 1947, 1956, 1958 (спільно з К. Посполітаком), 1963, 1965, 1967, 1973, 1975, 2005, 2013), Харкові (1964, 2005) і Києві (1973)¹⁶.

Шлях молодого художника до креативного осередку Полтави пролягав через його перші домашні спроби перемальовувати картинки з маминих журналів мод, відтворення «у своїх скромних пейзажах» вражень від прогулянок із батьком околицями Полтави¹⁷. Перші самостійні роботи митця, датовані 1911–1915 рр., були виконані олійними фарбами (за інформацією О. Цветкової). Це краєвиди одного з куточків Полтави – Павленок, зокрема Бабичівського провулку, де жив художник, та Хрестовоздвиженського монастиря¹⁸.

Павло Матвійович завжди наголошував, що йому пощастило з учителями¹⁹. 1922 р. при Палаці піонерів²⁰ відкрили першу художню студію для талановитих дітей. Там хлопець познайомився зі справжнім майстром пензля – Григорієм Івановичем Циссом (1869–1934), головним керівником студії, людиною високої культури, май-

стром жанрової картини, тонким портретистом, який успадкував найкращі традиції репінської школи²¹ і відразу поставив свого учня на твердий реалістичний ґрунт²². Фах викладали й інші художники – М. Андрюшин і С. Федотов. Однак саме Григорій Іванович навчив юного митця «пильно вдивлятися в натуру, строго і тонко малювати»²³. Мистецтвознавець В. М. Ханко зазначає, що творчість П. М. Горобця «базується на традиціях російського передвижництва і реалізмі, хоч краєвиди позначені ліричним струменем та імпресіоністичною манерою виконання, характерною для 1930-х»²⁴. Кандидат мистецтвознавства Б. М. Піаніда у вступі до «Каталогу виставки творів художника, присвяченої 30-річчю творчої діяльності», аналізуючи вибір естетичних орієнтирів молодого митця, акцентував: «Реалістичне сприймання світу, вміння побачити і передати красу рідної природи ставало основним в творчому шляху художника 20-х років»²⁵.

Молодий маляр мріяв продовжити навчання, тому 1928 р. вступив до Харківського художнього технікуму до класу пейзажного живопису професора М. Г. Бурачека (1871–1942). Один із найвидатніших майстрів українського пейзажу отримав мистецьку освіту в Київській рисувальній школі М. Мурашка та Краківській академії

¹⁵ Горобець П. Сторінки спогадів // Павло Горобець (1905–1974): каталог виставки, присвяченої 100-річчю від дня народження. – Полтава : АСМІ, 2005. – С. 7.

¹⁶ Ханко В. М. Вказ. праця. – С. 247.

¹⁷ Там само. – С. 5.

¹⁸ Цветкова О. До рідної землі з любов'ю... – С. 235.

¹⁹ Горобець П. Сторінки спогадів... – С. 5–6.

²⁰ Полтавський палац піонерів діяв у колишньому Будинку Полтавського генерал-губернатора, де нині розміщена Полтавська обласна рада профспілок.

²¹ Григорій Іванович Цисс навчався у Петербурзькій академії мистецтв у класі І. Ю. Рєпніна (1896–1900).

²² Павло Матвійович Горобець. Каталог ювілейної виставки робіт художника, присвяченої 20-річчю творчої діяльності. 1926–1946 рр. – Полтава, 1946. – С. 1.

²³ Горобець П. Сторінки спогадів... – С. 5–6.

²⁴ Ханко В. М. Вказ. праця. – С. 247.

²⁵ Павло Матвійович Горобець. Каталог виставки творів художника, присвяченої 30-річчю творчої діяльності... – С. 5.

красних мистецтв у відомого пейзажиста Яна Станіславського²⁶. 1910 р., після закінчення студій в Академії, вирушив до Парижа, де спочатку працював та вчився в Матісса, пізніше – в Дені та Серюзьє. Згодом, «...твердо знаючи, що йому потрібно», М. Бурачек знайшов інших наставників – Коро-Арпіні та Діаза з барбізонців; Ренуара, Сіслея, Моне із імпресіоністів. 1912 р., після семирічного перебування за кордоном, Микола Григорович повернувся в Україну. Відомий графік М. Г. Дерегус, підсумовуючий цей етап творчого шляху М. Г. Бурачека, зауважував: «Взявши у найкращих представників французького імпресіонізму надзвичайно високу культуру кольору, він не стає їх епігоном. Життя, натуру він сприймає як об'єктивно-реальне, матеріально-відчутне, і висока колористична культура імпресіонізму в нього не мета, а засіб»²⁷. Цей факт позначився і на подальшій специфікації викладацької діяльності М. Бурачека, який «ніколи силою своєї майстерності <...> не дав творчій індивідуальності учня, а, навпаки, розкриваючи її, всіляко намагався скерувати на належний шлях»²⁸.

Живописець А. Самбур у вступі до «Каталогу ювілейної виставки робіт художника, присвяченої 20-річчю творчої діяльності», наголосив: «Роки навчання у професора Бурачека розкрили перед молодим майстром нові рішення простору, повітря, світла, дбайливе відношення до композиції картини, удосконалили уміння розкрити душу в природі і її ліричне звучання»²⁹. Сам же

Павло Матвійович, згадуючи харківське спудейство, із захватом писав про відомого наставника: «У 30-х роках я так захопився манерою живопису М. Г. Бурачека, що сам почав писати мастихіном <...> дуже вже сильним було бажання досягти тих же результатів, що у вчителя»³⁰. Та Микола Григорович був не з тих метрів, які прагли, щоб учні сліпо відтворювали їхню творчу манеру. Навпаки, він завжди «радив не наслідувати його, а вчитися "живописать", не копіювати "по-рабському", <...> виражати себе, ті почуття, які вирують у Вас...»³¹.

Отже, після суворої академічної школи Г. І. Цисса доля звела Павла Матвійовича з М. Г. Бурачком і українським романтизмом, а також французькою школою малярства³². Тож перший привив талановитому юнакові реалістичне сприйняття світу, вміння бачити й передавати красу природи Полтавщини. Це стало творчим кредо художника в 1920-х рр. Мистецькі ж практики Павла Матвійовича наступного десятиліття відбувалися здебільшого під впливом професора М. Бурачека, який поглибив любов молодого маляра до пейзажу, познайомив із новими технічними засобами, що збагачували роботи П. Горобця об'єктивною переконливістю та особливим колоритом.

Пишучи спогади, Павло Матвійович віднайшов своєрідну точку відліку, що з дитинства визначила його шлях у мистецтві та вибір головної теми, в якій художник згодом досяг віртуозності. «Першою свідомою любов'ю» стала рід-

²⁶ Цветкова О. До рідної землі з любов'ю... – С. 236.

²⁷ Дерегус М. Співець української природи М. Г. Бурачек // Образотворче мистецтво. – 1940. – № 6. – С. 16.

²⁸ Там само. – С. 18.

²⁹ Павло Матвійович Горобець. Каталог ювілейної виставки робіт художника, присвяченої 20-річчю творчої діяльності... – С. 1.

³⁰ Горобець П. Сторінки спогадів... – С. 6.

³¹ Там само.

³² Павло Матвійович Горобець (1905–1974). Каталог творів з приватних збірок. – Полтава: АСМІ, 2006. – С. 4.

на природа, серед якої виріс митець³³. Пізніше в різноманітних публікаціях про діяльність П. Горобця рефреном лунала фраза: «Пейзаж – це його основна і улюблена галузь»³⁴.

Кореспондент газети «Жизнь искусства» П. Безруких, характеризуючи культурне життя Полтави 1926 р., зокрема виставку картин художників Полтавського відділення АХРР, охрестив її «підсумками пейзажного живопису року, що завершився». Адже серед 226 творів 14 митців (зокрема й П. Горобця) переважали українські пейзажі та невеликі етюди олією³⁵. Мистецтвознавець В. П. Лапа, аналізуючи обласну художню виставку у Полтаві 1941 р., висловив припущення щодо того, чому серед полтавських малярів домінують пейзажисти: «...такій спеціалізації сприяли мальовничість природи Полтавщини, де риси українського пейзажу особливо виразні»³⁶.

Відомий живописець Микола Петрович Глущенко влучно нарік П. Горобця «майстром пейзажної мініатюри»³⁷. Значна кількість робіт художника має розміри поштівки, хоча улюблений його формат був у межах 30 × 40 см, що підтверджують і пейзажі з фондів Музею (див. «Список етюдів П. М. Горобця із живописної колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського»). Митець малював зазвичай олійними фарбами на картоні, що міг мати найрізноманітніше походження, особливо у скрутних 1920–1930-х рр. (наприклад, пейзаж «Старовинна хата

в с. Остап'є» (1932) виконано на книжковій палітурці).

Павло Матвійович писав лише з натури на пленері в техніці *a la prima*, фактично був апологетом культу етюдизму. Сам митець згадував: «Я звик до того, що майстерня моя була на лоні природи»³⁸. Здебільшого це були поле, ліс, квітучий сад, береги Ворскли, сонячна далечінь... Обрані локації, стиль письма, звичка працювати швидко, схоплюючи власне суть миті, не деталізувати, а передавати загальне обумовили камерний розмір малюнків³⁹. Хоча пейзажі П. Горобця і не були етюдами в усталеному розумінні, вони радше мають вигляд закінчених картин⁴⁰.

Якщо великомасштабні полотна можна порівняти з вікном, яке митець відкриває у світ, то пейзажним мініатюрам Павла Матвійовича притаманна інтимність, вони – відтулини до душі художника. Його можна вважати представником когорти майстрів, які власними творами, народженими в затишному просторі, відкривають публіці доступ до індивідуального образу світосприйняття. Камерний характер малюнків створює ефект присутності, близькості глядача до зображеного «обжитого» довкілля. Під час споглядання творів полтавського маляра переконуємося: він – лірик, закоханий у природу, людина з поетичним баченням рідних просторів, оптиміст і життєлюб. Лаконічні, але виразні етюди П. Горобця вражають теплотою, свіжістю та своєрідністю краєвидів Полтавщини і їхнім ідилічним

³³ Горобець П. Сторінки спогадів... – С. 3.

³⁴ Павло Матвійович Горобець. Каталог ювілейної виставки робіт художника, присвяченої 20-річчю творчої діяльності... – С. 2.

³⁵ Безруких П. По Червонной Украине. Полтавщина // Жизнь искусства. – 1926. – № 52. – С. 13.

³⁶ Лапа В. Перша обласна художня виставка в Полтаві // Образотворче мистецтво. – 1941. – № 2 – С. 21.

³⁷ Павло Матвійович Горобець (1905–1974). Каталог творів з приватних збірок... – С. 4.

³⁸ Горобець П. Сторінки спогадів... – С. 4.

³⁹ Сам художник називав розміри пейзажів «скромними» та зручними для нього, бо вони поміщалися в робочий етюдник.

⁴⁰ Павло Матвійович Горобець (1905–1974). Каталог творів з приватних збірок... – С. 4.

настроєм, ледь розбавленим елегійними нотками.

У 1930-х рр., після навчання в М. Бурачека, П. Горобець почав писати мас-тихіном. Його живопис набув пастозності завдяки дрібним, щільно накладеним мазкам. Стиль майстра зазнав змін: у творах увиразнився ефект рухливості фарбового шару. Через фактурність і об'ємність кожного штриха картини ніби мерехтять та вібрують ізсередини, перетворюючи прозаїчні сюжети у глибокі та душевні. В 1920–1930-х рр. пейзажист схилився до використання «сонячних» фарб. Відчувається його бажання «зупинити мить», але не з фотографічною точністю, а відтворивши саме єство повітря та світла делікатними, безпомилково покладеними тіннями, що вказує на близькість майстра до імпресіонізму.

Метафорично й точно про твори Павла Матвійовича писав 1973 р. його товариш, полтавський фотограф і художник В. І. Веденісов: «Малі форми його – бездоганні, справжні перлини. Всі вони написані <...> на одному подиху. Мотиви видаються простими на перший погляд, однак які ж вони задушевні, ліричні, які вірні за тоном і колоритом <...> Це поезія в кращому значенні слова»⁴¹.

Формальний аналіз художньої мови митця розкриває своєрідність його візуально-чуттєвого уявлення та світобачення, яким притаманні тонкий ліризм, зворушливість, поетичне сприйняття природи краю, філігранно виражені завдяки неперевершеному відчуттю кольору та фактури. Розмір твору також має етичний зміст і естетичне забарвлення, передаючи зреш-

тою особливості свідомості майстра: роботи полтавського пейзажиста – не формально-кольорова вправа, а глибоко переконливий образ, який набуває значно більшого значення, ніж етюд. Переростаючи його, він стає картиною.

В колекції ПКМ імені Василя Кричевського зберігаються 108 художніх творів П. М. Горобця різних періодів, видів та жанрів. Формування збірки розпочалося в 1930-х рр.

Особливо цінні 11 етюдів, що є серією сільських пейзажів. Їх купили в маляра 1961 р. (Акт вступу № 2841 від 19.12.1961 р., **Таблиця 1**). Кожен малюнок містить важливі атрибутивні ознаки: авторський підпис (у нижньому правому або лівому кутку на лицьовому боці), дату виконання та назву (на звороті). Хронологічно роботи охоплюють період від 1927 до 1940 р. (більшість датовано 1930-ми рр.). Вагомими є відомості про локації, де відбувалися пленери: населені пункти різної віддаленості від Полтави (села Гавронці, Остап'є, Петрівка, смт Старі Санжари⁴²), переважно околиці й райони Полтави – Павленки, Вакуленці, Поділ⁴³.

Ці картини – яскравий зразок магістральної тематики, що характеризує мистецький спадок полтавського маляра, – лірико-поетичні пейзажі. Художник збагачує їх жанровими мотивами (здебільшого зображеннями сільських будинків), завдяки чому пейзажі стають живішими та повноціннішими, набувають додаткових сенсів.

Інтерпретуючи мистецьке бачення П. Горобця, сформоване природою Полтавщини, ми зауважуємо добре знайомі

⁴¹ Павло Матвійович Горобець (1905–1974). Каталог творів з приватних збірок... – С. 6.

⁴² Згідно з адміністративно-територіальною реформою 2015–2020 рр., усі вказані населені пункти входять до складу Полтавського району Полтавської області. Відстань до обласного центру: Гавронці – 20 км, Остап'є – 67 км, Петрівка – 17 км, Старі Санжари – 32 км.

⁴³ Павленки внесено в межі Полтави 1929 р., с. Вакуленці – 1988 р. Поділ – історичний район Полтави, розташований у долині річки Ворскли на її правому березі.

Таблиця 1
Список етюдів П. М. Горобця із живописної колекції
ПКМ імені Василя Кричевського

№ п/п	Назва та стислий опис предмета	Облікові позначення	Матеріал, техніка	Розміри (см)
1.	Горобець П. М. Старовинна хата в с. Гавронці, збудована в кінці XIX ст. 1933 р.	ПКМВК 17900 Ж 177	Картон, олія	32 × 21
2.	Горобець П. М. Старовинна хата в с. Остап'є. 1932 р.	ПКМВК 17901 Ж 178	Картон, олія	31,5 × 21,4
3.	Горобець П. М. Хата у Вакуленцях XIX ст. 1935 р.	ПКМВК 17902 Ж 179	Картон, олія	31,5 × 21,4
4.	Горобець П. М. Вишні у цвіту. Хата на Павленках. 1927 р.	ПКМВК 17903 Ж 180	Картон, олія	24,7 × 17,2
5.	Горобець П. М. Вечір. С. Петрівка. 1934 р.	ПКМВК 17904 Ж 181	Картон, олія	26,8 × 20,8
6.	Горобець П. М. Стара українська хата під соломою в с. Остап'є. 1935 р.	ПКМВК 17905 Ж 182	Картон, олія	29 × 18,7
7.	Горобець П. М. Хата на заході сонця. Павленки. 1934 р.	ПКМВК 17906 Ж 183	Картон, олія	15,2 × 20,5
8.	Горобець П. М. Хата під горою (Сенжари). 1940 р.	ПКМВК 17907 Ж 184	Картон, олія	42 × 30,5
9.	Горобець П. М. Хата в Сенжарах. 1933 р.	ПКМВК 17908 Ж 185	Картон, олія	39,5 × 30,5
10.	Горобець П. М. Старовинна хата в с. Гавронці, побудована у XVIII ст. 1933 р.	ПКМВК 17909 Ж 186	Картон, олія	31,5 × 24,5
11.	Горобець П. М. Хата під сонцем на Подільській горі у Полтаві. 1933 р.	ПКМВК 17910 Ж 187	Картон, олія	30,8 × 21,5

риси простору, типового для українського пейзажного живопису: у творах художника майже не трапляються далекі краєвиди та неозорі терени, натомість у його творчому фокусі опинилися мальовничі куточки, відокремлені або самою природою, або людиною. Пейзажна побутова картина П. Горобця фіксує «обжитий» простір, ландшафти, серед яких зростає митець, краєвиди, головні риси яких не змінювалися протягом сторіч. Про це свідчать вказівки художника в назвах творів. Не випадкові й уточнення про період зведення зображених будинків – 19, а то й 18 ст.

Кожен малюнок втілює милування простою патріархальною хатиною, що завжди була квінтесенцією життя українців. Трактуючи зібрання комплексно, помічаємо спільні риси в цих сільських пейзажах, що розгортають перед сучасним глядачем панора-

му ліричного характеру. В малюнках П. Горобця прозаїчні природні мотиви органічно поєднані у певний синтезований образ, наділений водночас рисами індивідуальності та узагальненості, вираженими в найхарактерніших ознаках доквілля. Ідилічні картини сільських краєвидів, інтерпретовані романтичною душею митця радісно, життєствердно, дещо доповнені ноткою елегійності. Замисленість та замріяність втілено за допомогою ефектів сонячного освітлення, вмілою передачею гри світла й тіні. В сюжетах етюдів із музейного зібрання домінують м'які теплі барви весняно-літньої пори: багато зелено-смарагдових та жовтаво-коричневих відтінків, вдало підсилених блакитно-фіолетовими вкрапленнями. Однак історичний контекст дисонує з оптимістичною картинкою, створеною митцем, – щість робіт датовано 1932–

1933 рр., коли українці пережили один із найтяжчих періодів буремного 20 ст.

П. Горобець у властивому йому стилі візуально-чуттєвого уявлення «вихоплював» живописні куточки селянських обійсть, що приваблювали захоплений погляд художника то буянням зелені, то цікавими світло-тіньовими контрастами, то «мереживністю» повітря та неба. Однак видається можливим вивести узагальнений образ, адже спільні параметри затишного осередку сільської ідилії повторюються в кожному пейзажі серії. На осонні, в оточенні соняхів (**Рис. 2**) або квітучих вишеньок (**Рис. 1**), інших дерев та різнотрав'я дримає чепурне диво – типова українська хата-мазанка, побілена, під високою, ледь вицвілою, солом'яною стріхою, з почорнілим димарем і невеликими очима-віконцями.

Селянська хата була улюбленим мотивом багатьох художників. Її зображення, пройняте ліричністю, набуло в українському живописі стійкого статусу символу народного життя. У творчості Павла Матвійовича спостерігаємо яскравий прояв концепції інтимного пейзажу як розкриття великої любові до рідної природи, своєї рідної краси «обжитих» просторів.

Мистецтвознавець В. М. Ханко влучно назвав П. Горобця «співцем полтавської природи», адже його твори по-

значені тонким ліризмом, поетичним сприйняттям природи краю, філігранно вираженими через неперевершене відчуття кольору та фактури. Художній стиль полтавського митця стояв на міцному підмурку, в якому органічно поєдналися традиції передвижництва й реалізму (сувора академічна школа Г. Цисса) із творчими практиками українського романтизму та французького імпресіонізму (студії у професора М. Бурачека). Закоханість у чарівну природу своєї вітчизни й щира життєрадісність художника стверджені в його лірико-поетичних пейзажах, близьких і зрозумілих сучасному глядачу. Відтворення типових ландшафтів Полтавщини художньо-мистецькими засобами склалося в символічний образ краю, що увібрав у себе візуально-чуттєве уявлення про природу та культуру талановитого майстра пензля. Перспективними напрямками подальших розвідок є проведення порівняльного аналізу етюдів 1920–1930-х рр. із пейзажами інших етапів творчого шляху П. Горобця. Також важливим видається звернення до графічного доробку маляра, висвітлення його місця серед ілюстраторів полтавської періодики. Не менш актуальним залишається звернення до інтелектуальної спадщини Павла Матвійовича у сфері художньої критики.

Рис. 1. Горобець П. М. Вишні у цвіту. Хата на Павленках. 1927 р.

Рис. 2. Горобець П. М. Хата в Сенжарах. 1933 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Безруких П.** По Червонной Украине. Полтавщина // Жизнь искусства. – 1926. – № 52. – С. 12–13.
- Горобець Павло Матвійович** // Митці України. Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – Київ: Українська Енциклопедія, 1992. – С. 179.
- Горобець Павло Матвійович** // Полтавщина. Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – Київ: Українська Енциклопедія імені М. П. Бажана, 1992. – С. 198-199.
- Горобець Павло Матвійович** // Українські радянські художники. Довідник. – Київ: Мистецтво, 1972. – С. 112.
- Горобець Павло Матвійович** // Художники України. Енциклопедичний довідник. – Вип. 1. – Київ, 2006. – С. 178.
- Ханко В. М.** Горобець Павло Матвійович // Енциклопедія мистецтва Полтавщини: у 2 т. – Т. 1. А–Л. – Полтава: АСМІ, 2014. – С. 247–250.
- Дерегус М.** Співець української природи М. Г. Бурачек // Образотворче мистецтво. – 1940. – № 6. – С. 12–18.
- Діптан І. І.** Полтава в період непу (1921–1928 роки): проблеми та шляхи їх реалізації // Рідний край. – 2011. – № 1. – С. 195–205.
- Зустрічі з полтавськими художниками** // Зоря Полтавщини. – 1954. – № 7. – С. 1.
- Лапа В.** Перша обласна художня виставка в Полтаві // Образотворче мистецтво. – 1941. – № 2. – С. 21–28.
- Павло Горобець (1905–1974).** Каталог виставки, присвяченої 100-річчю від дня народження. – Полтава: АСМІ, 2005. – 56 с.
- Павло Матвійович Горобець.** Каталог виставки творів художника, присвяченої 30-річчю творчої діяльності. – Полтава: Обласне видавництво, 1957. – 12 с.
- Павло Матвійович Горобець.** Каталог ювілейної виставки робіт художника, присвяченої 20-річчю творчої діяльності. 1926–1946 рр. – Полтава, 1946. – 9 с.
- Павло Матвійович Горобець (1905–1974).** Каталог творів з приватних збірок. – Полтава: АСМІ, 2006. – 105 с.
- Риженко Я.** Історичний огляд // Збірник присвячений 35-річчю музею: у 2-х томах / Під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка. – Вип 1. – Полтава: Полтава-поліграф, 1928. – С. 10–15.
- Стадник С. М.** Музей у роки Великої Вітчизняної війни // Полтавський краєзнавчий: сторінки історії та колекції. Збірник наукових праць. – Полтава, 1991. – С. 115–117.
- Ханко В. М.** Виставка творів П. М. Горобця // Образотворче мистецтво. – 1975. – № 4. – С. 35.
- Юренко В.** Виставка творів периферійних художників // Образотворче мистецтво. – 1941. – № 5. – С. 8.